

ศักราช ศก ปี วัน เดือน ฤกษ์ และยามในจารึกล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กรรมการ วิมลเกษม^{*} เรียบเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ฒ นกร ตรวจสอบแก้

ตามธรรมเนียมของการเขียนจารึกในล้านนานั้น มักจะขึ้นต้นจารึกด้วยการบอกวันเดือนปี ฤกษ์ ยามซึ่งโดยมากจะขึ้นต้นด้วยวงดวงชาตาของสิ่งที่ก่อสร้างตามที่ระบุในจารึก 1 ดวง แต่ก็มีการจารึกบางหลักที่มีวงดวงมากกว่า 1 ดวง เช่นในจารึกถป. 2. (จารึกหลักที่ 70 ศิลาจารึกที่วัดพระธาตุลำปางหลวง)¹ มีดวงของเจดีย์ ดวงวิหารและ ดวงพระพุทธรูป เรียงกัน 3 ดวงในจารึกด้านแรก ทั้งนี้ไม่นับจารึกที่เป็นดวงเมืองโดยเฉพาะที่มักจะมียวงดวงเป็นจำนวนมากอย่างเช่นจารึกที่ประตูเมืองเชียงใหม่เป็นต้น ต่อจากวงดวงก็จะเป็นการเริ่มต้นข้อความด้วยการบอกปี เดือน วัน เวลา ของการจารึกซึ่งจะประกอบด้วย การบอกศักราช ที่ส่วนใหญ่จะเป็นจุลศักราชด้วยตัวเลข ชื่อปีนักษัตร (ในจารึกเรียกปีขอม) ปีหนไทย (ชื่อปีแบบไทยโบราณ) ชื่อเดือน ชื่อวันข้างขึ้นหรือวันข้างแรม ชื่อวันแบบสัปตवारซึ่งมีทั้งที่บอกชื่อวันด้วยตัวอักษรเช่น “วันพุธ” และใช้ตัวเลขแทนชื่อวันเช่น “วัน 4 ” (ในจารึกเรียกวันเม็ง) ชื่อวันแบบไทยโบราณ จากนั้นก็เป็นชื่อฤกษ์ ยาม ดิถี (ดิถี) และนาที ซึ่งถ้ามีการจารึกครบตามที่กล่าวมานี้ก็就会有ความยาวประมาณ 3-12 บรรทัดตามขนาดของลายมือและความกว้างของจารึก แต่โดยมากมักจะบอกแค่เลขศักราช ปี เดือน และวัน มิได้บอกวันเวลาครบถ้วนตามที่กล่าวมาข้างต้น ดังตัวอย่างการขึ้นต้นจารึกต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1. คำขึ้นต้นจารึกถป. 1 จารึกเข้าหมื่นคำเพชร

อักษรฝักขาม ภาษาไทย ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-3

“ ศักราชได้ 838 ตัว ในปีรวายสัน เคนยี่ แรม 3 คำ วันพุธ ไทยเปลิกสง่า ได้ริกชื่อ
ปุนพัสุ...”²

^{*} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

คำแปล จุลศักราช 838 ปีรวายสัน วันพุธ วันเพ็ญสงฆา เดือนยี่ ของภาคเหนือหรือเดือนอ้ายของภาคกลางแรม 3 ค่ำ (ตรงกับวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2019) ฤกษ์(ที่ 7) ชื่อปุนัพสุ (ดาวสำเภาทอง)

คำอธิบายศัพท์

คำศัพท์	ความหมาย
ศักราชได้ 838 ตัว	เป็นจุลศักราชตรงกับปีพุทธศักราช 2019
ตัว	เป็นคำลักษณะนามของศักราช เท่ากับคำว่า ปี
ปีรวายสัน	ชื่อปีไทยโบราณ “รวาย” เป็นชื่อของแม่ปี ตรงกับศกหรือปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 8 “สัน” เป็นชื่อของลูกปี ตรงกับปีวอก ตามปีนักษัตร
เดือนยี่	เดือนยี่ เดือนที่ 2 ของภาคเหนือตรงกับเดือนสิบสองหรือเดือนอ้ายของภาคกลาง (ประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนธันวาคม)
แรม 3 ค่ำ	วันข้างแรม 3 ค่ำ
วันพุธ	ชื่อวันลำดับที่ 4 ในสัปดาห์
ไทยเพ็ญสงฆา	ชื่อวันแบบไทยโบราณ “วันเพ็ญสงฆา” ในจารึกหลักนี้เป็นวันพุธ
ได้รัก ชื่อปุนัพสุ	ตรงกับหมู่ฤกษ์ที่ 7 ชื่อปุนัพสุ (ดาวสำเภาทอง) มี 3 ดวง

ตัวอย่างที่ 2 คำขึ้นต้นจารึกนน. 16 จารึกเจ้าอัครวรปัญญาโณเสริมยอดพระธาตุแช่แห้ง
อักษรธรรมล้านนา ภาษาไทย ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-12 (ดูภาพประกอบ)

“ ศรีศรีสิทธิวิวิธวิมลมงคลพลสวัสดิ์ อภิวัตนบพระบาทรัตนตรัย โอกาส
จุลศักราชได้ 1151 ตัว ในระกาส่นำกัมโพชคามตามขอมพิสัย เสด็จเข้ามาในหมันตฤดู
มิกสิรมาส สุกลปักษ์ ปุณมี พุทธกวารโอง ไทยภาษาว่าปีกิดเร้า เดือน 3 เพ็ง เม็งวัน 4 ไทย
เป็กสิ ดีถิ 15 นาที่ 7 จันทรจรมยุดติ เสด็จเข้าเทียมนักษัตรฤกษ์ ตัวถ้วน 5 ชื่อ มิกสิรเทวดา
นาที่ 13 ในวิสหปราสี อติศวรศานาอันกลาล่วงแล้วได้ 2332 พระวัสสาปลาย 8 เดือน

ปลาย 15 วัน ทั้งนี้ อนาคตพระพุทธศาสนาอันยังจักมาภายหน้ายัง 2667 พระวัสสา
ปลาย 3 เดือน ปลาย 15 วันทั้งวันพรุก ...”³

คำแปล ความเป็นสิริมงคลความสำเร็จนานาประการ ความสะอาดบริสุทธิ์
ความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งใหญ่ (ขอ)กราบไหว้พระรัตนตรัย จุลศักราช 1151 ในปีระกา
ตามแบบขอม (พระจันทร์) เสด็จเข้ามาในฤดูหนาว เดือนธันวาคม ปีกษัตริย์เป็นข้างขึ้น
วันเพ็ญ 15 ค่ำ วันพุธ ไทโยว่าปีกัศเร้า เดือน 3 เพ็ญ (แบบ)เม็งวัน 4 ไทโย(วัน)เปกสิ ดิถิ
(วันข้างขึ้น) 15 ในนาทิตี่ 7 พระจันทร์โคจรไปสิ้นสุดที่ดาวฤกษ์หมู่ที่ 5 ชื่อมิกสิริ (ดาว
หัวเนื้อ) ในนาทิตี่ 13 ในพฤษภราสี อดีตพุทธศาสนาผ่านไปแล้ว 2332 ปี 8 เดือน 15 วัน
ถึงวันนี้ อนาคตพุทธศาสนายังเหลืออีก 2667 ปี 3 เดือน 15 วันรวมทั้งวันพรุ่งนี้

คำอธิบายศัพท์

คำศัพท์	ความหมาย
ศรี	สิริมงคล ความรุ่งเรือง ความสว่างไสว ความงาม ความเจริญ
สิทธิ	อำนาจอันชอบธรรม ความสำเร็จ
วิวิธ	วิวิธ = ต่างๆ กัน
วิมล	ปราศจากมลทิน ไม่มีตำหนิ ไส สะอาด บริสุทธิ์
มงคล	เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ
พหล	มาก ใหญ่ หนา ทึบ
สวัสดิ	ความดี ความงาม ความเจริญรุ่งเรือง
อภิวาท	การกราบไหว้
นบ	ไหว้ นอบน้อม
จุลศักราชได้ 1151 ตัว	ตรงกับพุทธศักราช 2332 ปี
ระกา	ปีนักษัตรลำดับที่ 10 มี ไก่เป็นสัญลักษณ์
สนา	ฉนำ ปี
เหมันตฤดู	ฤดูหนาว
มิกสิริมาส	เดือนมิกสิริ คือเดือนธันวาคม หรือเดือน 3 ของ ทาง ล้านนา (เดือนอ้ายของภาคกลาง)

ศุกลปักข์	ปักข์ สว่าง หรือ ครึ่งเดือนที่เป็นข้างขึ้น
บุณมี	วันเพ็ญ 15 ค่ำ บุณมี บุณมี ก็เรียก
พุทธवार	วันพุธ
โอง	วัน
ไทยภาษา	แบบไทย
ปักัดเร้า	ชื่อปีแบบไทยโบราณ “กัต” เป็นชื่อของแม่ปีตรงกับศกหรือปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 1 “เร้า” เป็นชื่อลูกปีตรงกับปีระกาศตามปีนักษัตร
เดือน 3	เดือน 3 ทางจันทรคติแบบล้านนา ตรงกับเดือนอ้ายภาคกลาง คือประมาณเดือนธันวาคม
เพ็ง	วันเพ็ญ
เม็ง	ชื่อชนชาติมอญ
วัน 4	วันพุธ
ไทยเป็กสี	ไทยวันเป็กสี เป็นชื่อวันไทยโบราณ
ดิถี 15	วันข้างขึ้น หรือข้างแรม ในที่นี้เป็นวันข้างขึ้น 15 ค่ำ
เดือน 3 เพ็งเม็งวัน 4 ดิถี 15 จุลศักราช 1151	ตรงกับวันพุธ เดือนอ้ายภาคกลาง ขึ้น 15 ค่ำ ตรงกับวันที่ 2 ธันวาคม พุทธศักราช 2332
จันทรจรณบุคติ	พระจันทร์โคจรไปสิ้นสุด
นักษัตรฤกษ์ตัวถ้วน 5 ชื่อมิลสิรเทวดา	ดาวฤกษ์หมู่ที่ 5 ชื่อมิลสิร หรือมฤคศิระ (ดาวห้วนเนื้อ) มี 3 ดวง (อาครหาษณี ก็ว่า)
วิสัมภราสี	พฤษภราสี ราศีดาวรูปโค
คลา	เดิน เคลื่อน คล้อย
ล้วง	ผ่านข้ามจากจุดหนึ่งเข้าไปถึงอีกจุดหนึ่ง
ปลาย	เศษ, เหลือ, อีก
วันพรุ้ง	วันพรุ้งนี้, วันรุ่งขึ้น

จากตัวอย่างข้อความขึ้นต้นจารึกที่ได้แสดงมานี้คงจะทำให้เห็นแล้วว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักราช ชื่อและการนับปีและวันแบบคนไทย ชื่อเดือน ตลอดจนฤกษ์และยามต่างๆ ของไทยโบราณนั้น มีความสำคัญและจำเป็นต่อการศึกษา การถ่ายทอดข้อความและการอธิบายความในจารึกล้านนาไม่น้อยกว่าความรู้ด้านอื่นๆ

1. ศักราช

ศักราชที่ใช้ในจารึกล้านนามี 3 แบบคือจุลศักราช พุทธศักราช และมหาศักราช ศักราชที่พบใช้มากที่สุดคือจุลศักราช ชื่อจุลศักราชแปลว่าศักราชน้อยและมีประวัติว่าเป็นศักราชที่พระสังฆราชชาวพม่าชื่อบุพโสรหัน(บุพพะโสระหัน)เป็นผู้ตั้งขึ้นเมื่อปีกุนพุทธศักราช 1181 ปี อันเป็นปีที่ท่านได้ซึ่งราชสมบัติและได้เป็นกษัตริย์พุกามลำดับที่ 19 จุลศักราชตั้งขึ้นภายหลังมหาศักราชซึ่งพระเจ้าสาสิริเวทนะเป็นผู้ตั้งขึ้น 560 ปี⁴ ศักราชที่พบใช้รองลงมาคือพุทธศักราช ส่วนศักราชที่ใช้น้อยที่สุดคือมหาศักราช

โดยมากแล้วพบว่าการใช้ศักราชในจารึกนั้นถ้าใช้แบบจุลศักราชก็มักจะใช้เพียงแบบเดียว แต่ถ้าเป็นพุทธศักราชหรือมหาศักราชนั้นมักใช้คู่กับจุลศักราช เช่นในจารึก ลป.7 จารึกวัดคอดอยคำ ใช้มหาศักราชควบคู่กับจุลศักราช ข้อความที่บอกศักราชมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ ศักราช ” ต่อด้วย “ ตัวเลข ” (มักจะเป็นแบบตัวเลขธรรม) และลงท้ายด้วยคำว่า “ ตัว ” เช่น “ ศักราชได้ 838 ตัว ” (ตรงกับพ.ศ. 2019) หรือ “ มหาศักราชได้ 1424 ตัว จุลศักราช 864 ตัว ” (ตรงกับพ.ศ.2045) เป็นต้น

2. การนับปีและชื่อปีไทยโบราณ (ชื่อปีหนไทย)

การนับปีไทยโบราณมี 2 วิธี คือการนับตามเกณฑ์จุลจักรซึ่งเป็นการนับ 12 ปีเป็น 1 รอบวิธีนี้เป็นการ นับที่ถือเกณฑ์ 12 นักษัตรเป็นหลัก คือนับตั้งแต่ปีชวดไปจนถึงปีกุนเมื่อครบ 12 ปี แล้วก็กลับมานับปีชวดจนถึงปีกุนอีก นับวนอย่างนี้เรื่อยไป ส่วนอีกวิธีหนึ่งเป็นการนับตามเกณฑ์มหาจักรหรือพุทธศักราชที่นับ 60 ปีเป็น 1 รอบ ซึ่งเป็นวิธีนับโดยถือเกณฑ์ 5 รอบปีนักษัตรควบคู่กับศกเป็นหลัก โดยเริ่มนับตั้งแต่ปีชวดเอกศกไทยเดิมไปจนถึงปีกุนสัมฤทธิ์ศกไทยเดิมเมื่อครบ 60 ปี แล้วก็เริ่มนับวนรอบใหม่อย่างนี้เรื่อยไป⁶ การนับวิธีที่ 2 นี้จะได้ชื่อปีไทยโบราณที่ประกอบด้วยชื่อศก 10 ชื่อ และชื่อปีนักษัตรแบบหนไทย 12 ชื่อ ซึ่งทางล้านนาเรียกชื่อศกว่า “แม่ปี” เรียกชื่อปีนักษัตรว่า “ลูกปี”⁷ การเรียกชื่อปีจะขึ้นต้นด้วยชื่อศกแล้วตามด้วยชื่อปี รายละเอียดของชื่อศกและชื่อปีไทยโบราณมีดังนี้

2.1 ชื่อศกไทยโบราณมี 10 ชื่อ และเป็นชื่อที่บอกเลขตัวท้ายของจุลศักราชดังนี้

ชื่อศกไทยโบราณ	ชื่อศกตามจุลศักราช
กาบ	ฉศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 6)
ฮับ , ดับ	สัปตศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 7)
ฮวาย , รวาย	อัฐศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 8)
เมิง	นพศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 9)
เปิก , เปลิก	สัมฤทธิศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 0)
กัค	เอกศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 1)
กค	โทศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 2)
ฮวง , รวง , ลวง , ฮ้วง	ตรีศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 3)
เต่า	จัตวาศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 4)
กา , ก่า	เบญจศก (ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 5)

2.2 ชื่อปีนักษัตรไทย มี 12 ชื่อดังนี้

ชื่อนักษัตรไทย	ตรงกับปีนักษัตร	สัตว์ที่เป็นเครื่องหมาย
ไฉ้	ชวด	หนู
เป้า , เปล้า	ฉลู	วัว
ยี่ , ยี	ขาล	เสือ
เหม้า , เม้า	เถาะ	กระต่าย
ลี	มะโรง	งูใหญ่
ไต้ , ไต	มะเส็ง	งูเล็ก
ซง้า , สง้า	มะเมีย	ม้า
เม็ด , มค	มะแม	แพะ
สัน	วอก	ลิง
เล่า , เراء , เहाँ	ระกา	ไก่
เส็ด	จอ	หมา
ไค้ , ไค	กุน	หมู

ชื่อศกและชื่อปีตามที่อธิบายมาข้างต้นนี้ คนไทยโบราณได้นำมาใช้ในตารางเพื่อให้เกิดความสะดวกและความถูกต้องในการนับปีในแต่ละรอบได้ดังนี้

ตารางแสดงเกณฑ์นับปีและศกไทยโบราณ เทียบกับจุดศักราช*

กำหนด 60 ปีเป็น 1 รอบ

กาบ	ดับ	รวาย	เมิง	เปิก	กัก	กค	รวง	เต่า	กา	ชื่อศก
6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	เลขท้ายจุดศักราช
ไจ้	เป้า	ยี่	เหม้า	ลี	ไส้	สง้า	เม็ด	ตัน	เร้า	ชื่อปี
เส็ด	ไค้	ไจ้	เป้า	ยี่	เหม้า	ลี	ไส้	สง้า	เม็ด	ชื่อปี
ตัน	เร้า	เส็ด	ไค้	ไจ้	เป้า	ยี่	เหม้า	ลี	ไส้	ชื่อปี
สง้า	เม็ด	ตัน	เร้า	เส็ด	ไค้	ไจ้	เป้า	ยี่	เหม้า	ชื่อปี
ลี	ไส้	สง้า	เม็ด	ตัน	เร้า	เส็ด	ไค้	ไจ้	เป้า	ชื่อปี
ยี่	เหม้า	ลี	ไส้	สง้า	เม็ด	ตัน	เร้า	เส็ด	ไค้	ชื่อปี

การอ่านตารางศกและปีไทยโบราณ

การอ่านตารางตามแนวอน

การอ่านตารางเพื่อให้ได้ชื่อปีไทยโบราณนั้นมีหลักอยู่ว่าจะต้องอ่านชื่อศกในบรรทัดแรกควบกับชื่อปีซึ่งมีทั้งหมด 6 บรรทัด บรรทัดละ 10 ช่องรวมเป็น 60 ช่อง ทั้งนี้จะต้องเริ่มอ่านชื่อศกในบรรทัดที่ 1 ควบกับชื่อปีในบรรทัดที่ 3 คืออ่านชื่อศกช่องที่ 1 ควบกับชื่อปีในช่องที่ 1 แล้วอ่านต่อไปเป็นคู่ๆ ตามลำดับตั้งแต่ช่องแรกทางด้านซ้ายไปทางขวาทีละช่องจนครบ 10 ช่องแล้ว ก็กลับมาอ่านชื่อศกในบรรทัดแรกควบกับชื่อปีในบรรทัดถัดไปเรียงตามลำดับแต่ละช่องเช่นเดียวกัน เมื่ออ่านแบบนี้จนครบชื่อปีทั้ง 60 ช่อง ก็จะได้ชื่อปีหนไทยในรอบ 60 ปี ตามลำดับดังนี้

ช่องที่	ชื่อศกและชื่อปี	ช่องที่	ชื่อศกและชื่อปี
1	กาบไจ้	2	ดับเป้า
3	รวายยี่	4	เมิงเหม้า
5	เปิกลี	6	กักไส้
7	กคสง้า	8	รวงเม็ด

ช่งที่	ช่อกและช่ปี	ช่งที่	ช่อกและช่ปี
9	เต่าสัน	10	กาเร้า
11	กาบเส็ด	12	ดบัไค้
13	รวายไจ้	14	เมงเป้า
15	เปกยี้	16	กัคเหม่้า
17	กคสี	18	รวงไค้
19	เต่าสง้า	20	กาเม็ด
21	กาบสัน	22	ดบัเร้า
23	รวายเส็ด	24	เมงไค้
25	เปกไจ้	26	กัคเป้า
27	กคยี้	28	รวงเหม่้า
29	เต่าสี	30	กาไค้
31	กาบสง้า	32	ดบัเม็ด
33	รวายสัน	34	เมงเร้า
35	เปกเส็ด	36	กัคไค้
37	กคไจ้	38	รวงเป้า
39	เต่ายี้	40	กาเหม่้า
41	กาบสี	42	ดบัไค้
43	รวายสง้า	44	เมงเม็ด
45	เปกสัน	46	กัคเร้า
47	กคเส็ด	48	รวงไค้
49	เต่าไจ้	50	กาเป้า
51	กาบยี้	52	ดบัเหม่้า
53	รวายสี	54	เมงไค้
55	เปกสง้า	56	กัคเม็ด
57	กคสัน	58	รวงเร้า
59	เต่าเส็ด	60	กาไค้

การอ่านตารางตามแนวตั้ง

การอ่านตารางตามแนวตั้งที่ละแถวซึ่งจะขึ้นต้นด้วยศกเดียวกันจะทำให้ทราบว่าแต่ละศกนั้นจะตามด้วยปีใดได้บ้างในจำนวน 6 ปี เช่น ศกหรือปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 6 หรือ ฉศก คือ “กบ ” นั้น จะต่อด้วยชื่อปี ไข่ เล็ด สัน สง่า สี และยี่ ตามลำดับเท่านั้น อย่างนี้เป็นต้น

แถวที่ 1	แถวที่ 2	แถวที่ 3	แถวที่ 4	แถวที่ 5
กบไข่	คับเป้า	รวายยี่	เมิงหม้า	เป็กสี
กบเล็ด	คับไค้	รวายไข่	เมิงเป้า	เป็กยี่
กบสัน	คับเร้า	รวายเล็ด	เมิงไค้	เป็กไข่
กบสง่า	คับเม็ด	รวายสัน	เมิงเร้า	เป็กเล็ด
กบสี	คับไส้	รวายสง่า	เมิงเม็ด	เป็กสัน
กบยี่	คับหม้า	รวายสี	เมิงไส้	เป็กสง่า
(กบ=6)	(คับ= 7)	(รวาย= 8)	(เมิง= 9)	(เป็ก= 0)

แถวที่ 6	แถวที่ 7	แถวที่ 8	แถวที่ 9	แถวที่ 10
กัคไส้	กคสง่า	รวงเม็ด	เต้าสัน	กาเร้า
กัคหม้า	กคสี	รวงไข่	เต้าสง่า	กาเม็ด
กัคเป้า	กคยี่	รวงหม้า	เต้าสี	กาไส้
กัคไค้	กคไข่	รวงเป้า	เต้ายี่	กาหม้า
กัคเร้า	กคเล็ด	รวงไค้	เต้าไข่	กาเป้า
กัคเม็ด	กคสัน	รวงเร้า	เต้าเล็ด	กาไค้
(กัค=1)	(กค=2)	(รวง=3)	(เต้า=4)	(กา=5)

การอ่านตารางตามชื่อปีไทยโบราณ

การอ่านเลือกอ่านตารางเฉพาะที่ลงท้ายด้วยชื่อปีเดียวกันตามแนวนอนจากซ้ายไปขวานั้น จะทำให้ทราบว่าปีไทยโบราณแต่ละปีนั้นจะเป็นศกใดหรือจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลขใด ในจำนวน 5 เลข ตามลำดับ เช่น “ปีไข่” จะอยู่กับ “ศก” ต่อไปนี้ตามลำดับ

เท่านั้นคือ กาบ (6) รวย (8) เปิก (0) กค (2) และ เต่า (4) อย่างนี้เป็นต้น ศกปีที่ลงท้ายด้วยปีเดียวกันมีดังนี้

ชื่อปีที่ลงท้าย	ชื่อศกกับชื่อปีไทยโบราณ				
ไข่ (ปีชวด)	กาบไข่	รวยไข่	เปิกไข่	กคไข่	เต่าไข่
เป้า (ปีฉลู)	ดับเป้า	เมิงเป้า	กคเป้า	รวงเป้า	กาเป้า
ยี่ (ปีขาล)	รวยยี่	เปิกยี่	กคยี่	เต่ายี่	กาบยี่
หม้า (ปีเถาะ)	เมิงหม้า	กคหม้า	รวงหม้า	กาหม้า	ดับหม้า
สี่ (ปีมะโรง)	เปิกสี่	กคสี่	เต่าสี่	กาบสี่	รวยสี่
ไส้ (ปีมะเส็ง)	กคไส้	รวงไส้	กาไส้	ดับไส้	เมิงไส้
ส้ง่า (ปีมะเมีย)	กคส้ง่า	เต่าส้ง่า	กาบส้ง่า	รวยส้ง่า	เปิกส้ง่า
เม็ด (ปีมะแม)	รวงเม็ด	กาเม็ด	ดับเม็ด	เมิงเม็ด	กคเม็ด
สัน (ปีวอก)	เต่าสัน	กาบสัน	รวยสัน	เปิกสัน	กคสัน
เร้า (ปีระกา)	กาเร้า	ดับเร้า	เมิงเร้า	กคเร้า	รวงเร้า
เส็ด (ปีจอ)	กาบเส็ด	รวยเส็ด	เปิกเส็ด	กคเส็ด	เต่าเส็ด
ไค้ (ปีกุน)	ดับไค้	เมิงไค้	กคไค้	รวงไค้	กาไค้

ตารางเทียบจุดศักราชกับปีหนไทย

นอกจากนี้แล้วยังมีตารางเทียบจุดศักราชกับปีหนไทยเพื่อช่วยให้ทราบได้อย่างรวดเร็วว่าจุดศักราชใดจะตรงกับปีหนไทยปีใดจำนวน 3 ตาราง ตารางละ 100 ปี ดังต่อไปนี้

ตารางเทียบจุดศักราชกับปีหนไทย 1

ปีจุดศักราช 000, 300, 600, 900,1200, 1500+ เศษ

เศษ 00	เศษ 01	เศษ 02	เศษ 03	เศษ 04	เศษ 05	เศษ 06	เศษ 07	เศษ 08	เศษ 09
เป็กเส็ด	กัคไค้	กคไจ้	รวงเป้า	เต้ายี้	กาหม้า	กาบสิ	ด้าบไล้	รวายส้ง้า	เม็งเม็ด
เศษ 10	เศษ 11	เศษ 12	เศษ 13	เศษ 14	เศษ 15	เศษ 16	เศษ 17	เศษ 18	เศษ 19
เป็กสั่น	กัคเร้า	กคเส็ด	รวงไค้	เต้าไจ้	กาเป้า	กาบยี้	ด้าบหม้า	รวายสิ	เม็งไล้
เศษ 20	เศษ 21	เศษ 22	เศษ 23	เศษ 24	เศษ 25	เศษ 26	เศษ 27	เศษ 28	เศษ 29
เป็กส้ง้า	กัคเม็ด	กคสั่น	รวงเร้า	เต้าเส็ด	กาไค้	กาบไจ้	ด้าบเป้า	รวายยี้	เม็งหม้า
เศษ 30	เศษ 31	เศษ 32	เศษ 33	เศษ 34	เศษ 35	เศษ 36	เศษ 37	เศษ 38	เศษ 39
เป็กลี	กัคไล้	กคส้ง้า	รวงเม็ด	เต้าสั่น	กาเร้า	กาบเส็ด	ด้าบไค้	รวายไจ้	เม็งเป้า
เศษ 40	เศษ 41	เศษ 42	เศษ 43	เศษ 44	เศษ 45	เศษ 46	เศษ 47	เศษ 48	เศษ 49
เป็กยี้	กัคหม้า	กคสิ	รวงไล้	เต้าส้ง้า	กาเม็ด	กาบสั่น	ด้าบเร้า	รวายเส็ด	เม็งไค้
เศษ 50	เศษ 51	เศษ 52	เศษ 53	เศษ 54	เศษ 55	เศษ 56	เศษ 57	เศษ 58	เศษ 59
เป็กไจ้	กัคเป้า	กคยี้	รวงหม้า	เต้าสิ	กาไล้	กาบส้ง้า	ด้าบเม็ด	รวายสั่น	เม็งเร้า
เศษ 60	เศษ 61	เศษ 62	เศษ 63	เศษ 64	เศษ 65	เศษ 66	เศษ 67	เศษ 68	เศษ 69
เป็กเส็ด	กัคไค้	กคไจ้	รวงเป้า	เต้ายี้	กาหม้า	กาบสิ	ด้าบไล้	รวายส้ง้า	เม็งเม็ด
เศษ 70	เศษ 71	เศษ 72	เศษ 73	เศษ 74	เศษ 75	เศษ 76	เศษ 77	เศษ 78	เศษ 79
เป็กสั่น	กัคเร้า	กคเส็ด	รวงไค้	เต้าไจ้	กาเป้า	กาบยี้	ด้าบหม้า	รวายสิ	เม็งไล้
เศษ 80	เศษ 81	เศษ 82	เศษ 83	เศษ 84	เศษ 85	เศษ 86	เศษ 87	เศษ 88	เศษ 89
เป็กส้ง้า	กัคเม็ด	กคสั่น	รวงเร้า	เต้าเส็ด	กาไค้	กาบไจ้	ด้าบเป้า	รวายยี้	เม็งหม้า
เศษ 90	เศษ 91	เศษ 92	เศษ 93	เศษ 94	เศษ 95	เศษ 96	เศษ 97	เศษ 98	เศษ 99
เป็กลี	กัคไล้	กคส้ง้า	รวงเม็ด	เต้าสั่น	กาเร้า	กาบเส็ด	ด้าบไค้	รวายไจ้	เม็งเป้า

ตารางเทียบจุดศักราชกับปีพหุไทย 2
ปีจุดศักราช 100, 400, 700, 1000, 1300, 1600+ เศษ

เศษ 00 เบ็กยี่	เศษ 01 กัฒเหมา	เศษ 02 กคสิ	เศษ 03 รวงไต้	เศษ 04 เต่าสง่า	เศษ 05 กาเม็ด	เศษ 06 กาบสัน	เศษ 07 คัฒเร้า	เศษ 08 รวายเส็ด	เศษ 09 เม็งไต้
เศษ 10 เบ็กไจ้	เศษ 11 กัฒเป้า	เศษ 12 กคยี่	เศษ 13 รวงเหมา	เศษ 13 เต่าสิ	เศษ 15 กาไต้	เศษ 16 กาบสง่า	เศษ 17 คัฒเม็ด	เศษ 18 รวายสัน	เศษ 19 เม็งเร้า
เศษ 20 เบ็กเส็ด	เศษ 21 กัฒไต้	เศษ 22 กคไจ้	เศษ 23 รวงเป้า	เศษ 24 เต่ายี่	เศษ 25 กาเหมา	เศษ 26 กาบสิ	เศษ 27 คัฒไต้	เศษ 28 รวายสง่า	เศษ 29 เม็งเม็ด
เศษ 30 เบ็กสัน	เศษ 31 กัฒเร้า	เศษ 32 กคเส็ด	เศษ 33 รวงไต้	เศษ 34 เต่าไจ้	เศษ 35 กาเป้า	เศษ 36 กาบยี่	เศษ 37 คัฒเหมา	เศษ 38 รวายสิ	เศษ 39 เม็งไต้
เศษ 40 เบ็กสง่า	เศษ 41 กัฒเม็ด	เศษ 42 กคสัน	เศษ 43 รวงเร้า	เศษ 44 เต่าเส็ด	เศษ 45 กาไต้	เศษ 46 กาบไจ้	เศษ 47 คัฒเป้า	เศษ 48 รวายยี่	เศษ 49 เม็งเหมา
เศษ 50 เบ็กสิ	เศษ 51 กัฒไต้	เศษ 52 กคสง่า	เศษ 53 รวงเม็ด	เศษ 54 เต่าสัน	เศษ 55 กาเร้า	เศษ 56 กาบเส็ด	เศษ 57 คัฒไต้	เศษ 58 รวายไจ้	เศษ 59 เม็งเป้า
เศษ 60 เบ็กยี่	เศษ 61 กัฒเหมา	เศษ 62 กคสิ	เศษ 63 รวงไต้	เศษ 64 เต่าสง่า	เศษ 65 กาเม็ด	เศษ 66 กาบสัน	เศษ 67 คัฒเร้า	เศษ 68 รวายเส็ด	เศษ 69 เม็งไต้
เศษ 70 เบ็กไจ้	เศษ 71 กัฒเป้า	เศษ 72 กคยี่	เศษ 73 รวงเหมา	เศษ 74 เต่าสิ	เศษ 75 กาไต้	เศษ 76 กาบสง่า	เศษ 77 คัฒเม็ด	เศษ 78 รวายสัน	เศษ 79 เม็งเร้า
เศษ 80 เบ็กเส็ด	เศษ 81 กัฒไต้	เศษ 82 กคไจ้	เศษ 83 รวงเป้า	เศษ 84 เต่ายี่	เศษ 85 กาเหมา	เศษ 86 กาบสิ	เศษ 87 คัฒไต้	เศษ 88 รวายสง่า	เศษ 89 เม็งเม็ด
เศษ 90 เบ็กสัน	เศษ 91 กัฒเร้า	เศษ 92 กคเส็ด	เศษ 93 รวงไต้	เศษ 94 เต่าไจ้	เศษ 95 กาเป้า	เศษ 96 กาบยี่	เศษ 97 คัฒเหมา	เศษ 98 รวายสิ	เศษ 99 เม็งไต้

ตารางเทียบจุดศักราชกับปีพหุไทย 3
ปีจุดศักราช 200, 500, 800, 1100, 1400, 1700+ เศษ

เศษ 00 เบ็กสง่า	เศษ 01 กัฒเม็ค	เศษ 02 กคสัง	เศษ 03 รวงเร้า	เศษ 03 เต้าเส็ด	เศษ 05 กาไค้	เศษ 06 กอบไจ้	เศษ 07 คัฒเป้า	เศษ 08 รวายยี่	เศษ 09 เม็งเหม้า
เศษ 10 เบ็กลี	เศษ 11 กัฒไค้	เศษ 12 กคสง่า	เศษ 13 รวงเม็ค	เศษ 14 เต้าสัง	เศษ 15 กาเร้า	เศษ 16 กอบเส็ด	เศษ 17 คัฒไค้	เศษ 18 รวายไจ้	เศษ 19 เม็งเป้า
เศษ 20 เบ็กยี่	เศษ 21 กัฒเหม้า	เศษ 22 กคลี	เศษ 23 รวงไค้	เศษ 24 เต้าสง่า	เศษ 25 กาเม็ค	เศษ 26 กอบสัง	เศษ 27 คัฒเร้า	เศษ 28 รวายเส็ด	เศษ 29 เม็งไค้
เศษ 30 เบ็กไจ้	เศษ 31 กัฒเป้า	เศษ 32 กคยี่	เศษ 33 รวงเหม้า	เศษ 34 เต้าลี	เศษ 35 กาไค้	เศษ 36 กอบสง่า	เศษ 37 คัฒเม็ค	เศษ 38 รวายสัง	เศษ 39 เม็งเร้า
เศษ 40 เบ็กเส็ด	เศษ 41 กัฒไค้	เศษ 42 กคไจ้	เศษ 43 รวงเป้า	เศษ 44 เต้ายี่	เศษ 45 กาเหม้า	เศษ 46 กอบลี	เศษ 47 คัฒไค้	เศษ 48 รวายสง่า	เศษ 49 เม็งเม็ค
เศษ 50 เบ็กสัง	เศษ 51 กัฒเร้า	เศษ 52 กคเส็ด	เศษ 53 รวงไค้	เศษ 54 เต้าไจ้	เศษ 55 กาเป้า	เศษ 56 กอบยี่	เศษ 57 คัฒเหม้า	เศษ 58 รวายลี	เศษ 59 เม็งไค้
เศษ 60 เบ็กสง่า	เศษ 61 กัฒเม็ค	เศษ 62 กคสัง	เศษ 63 รวงเร้า	เศษ 64 เต้าเส็ด	เศษ 65 กาไค้	เศษ 66 กอบไจ้	เศษ 67 คัฒเป้า	เศษ 68 รวายยี่	เศษ 69 เม็งเหม้า
เศษ 70 เบ็กลี	เศษ 71 กัฒไค้	เศษ 72 กคสง่า	เศษ 73 รวงเม็ค	เศษ 74 เต้าสัง	เศษ 75 กาเร้า	เศษ 76 กอบเส็ด	เศษ 77 คัฒไค้	เศษ 78 รวายไจ้	เศษ 79 เม็งเป้า
เศษ 80 เบ็กยี่	เศษ 81 กัฒเหม้า	เศษ 82 กคลี	เศษ 83 รวงไค้	เศษ 84 เต้าสง่า	เศษ 85 กาเม็ค	เศษ 86 กอบสัง	เศษ 87 คัฒเร้า	เศษ 88 รวายเส็ด	เศษ 89 เม็งไค้
เศษ 90 เบ็กไจ้	เศษ 91 กัฒเป้า	เศษ 92 กคยี่	เศษ 93 รวงเหม้า	เศษ 94 เต้าลี	เศษ 95 กาไค้	เศษ 96 กอบสง่า	เศษ 97 คัฒเม็ค	เศษ 98 รวายสัง	เศษ 99 เม็งเร้า

3. ชื่อเดือนและการนับเดือน

การนับเดือนทางจันทรคติ

การนับเดือนทางจันทรคติของล้านนาจะเร็วกว่าการนับเดือนแบบโบราณของภาคกลางไป 2 เดือน แต่บางปีอาจต่างกันเพียงเดือนเดียวเพราะเดิมเดือนอธิกมาส (เดือนแปดหลัง) ไม่ตรงกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางเทียบชื่อเดือนภาคเหนือกับภาคกลาง
ชื่อเดือนแบบสุริยคติและจันทรคติ

ชื่อเดือนภาคเหนือ แบบจันทรคติ	ชื่อเดือนภาคกลาง แบบจันทรคติ	ชื่อเดือนแบบสุริยคติ (โดยประมาณ)	ชื่อเดือนแบบจันทรคติ ตามเพ็ญราศี
7	5	เมษายน	จิตร, จิตรา
8	6	พฤษภาคม	วิสาข
9	7	มิถุนายน	เชษฐ, เชษฐา
10	8	กรกฎาคม	อาสาฬ, อาสาฬห
11	9	สิงหาคม	ศรอม
12	10	กันยายน	ภัทรบท
1 (อ้าย, เกี๋ยง)	11	ตุลาคม	อัสวยุช, อัสวินี
2 (ยี่)	12	พฤศจิกายน	กัตติก, กฤตติกา
3	1 (อ้าย)	ธันวาคม	มิกสิร, มาคสิร
4	2 (ยี่)	มกราคม	บุษย, ปุษย
5	3	กุมภาพันธ์	มาฆ
6	4	มีนาคม	ผลกุน, ผาลกุน

อนึ่ง การเรียกชื่อเดือนทางสุริยคตินั้นจะเรียกตามชื่อของกลุ่มดาวทั้ง 12 กลุ่มที่พระอาทิตย์ผ่านไป ได้แก่กลุ่มดาวเมษ พฤษภ เมถุน กรกฎ สิงห์ กันย์ ตุล พิจิก ธนู มังกร กุมภ์และ มীন ถ้าพระอาทิตย์ผ่านกลุ่มดาวเมษก็เรียกชื่อเดือนว่า “เมษายน” อย่างนี้เป็นต้น และในดวงชาตาจะเรียกชื่อราศีต่าง ๆ ตามชื่อของกลุ่มดาว ดังดวงชาตาที่แสดงไว้นี้

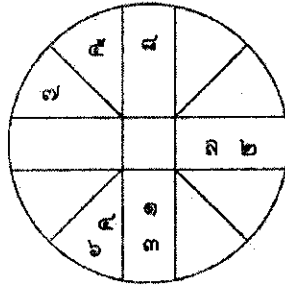
พฤษภ	เมษ	มীন
เมถุน		กุมภ์
กรกฎ		มังกร
สิงห์		ธนู
กันย์	ตุล	พิจิก

ตัวเลขในดวงชาตา

ตัวเลขที่อยู่ในแต่ละราศีของดวงชาตาที่พบในจารีกล้านนาโดยมากจะพบตัวเลข 1-8
ตัวเลขแต่ละตัวมีความหมายแทนดาวเคราะห์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เลข	แทน	เลข	แทน
1	พระอาทิตย์	2	พระจันทร์
3	พระอังคาร	4	พระพุธ
5	พระพฤหัสบดี	6	พระศุกร์
7	พระเสาร์	8	พระราหู
9	พระเกตุ	0	มฤตยู

ส่วนตัว ล ที่เขียนด้วยรูปอักษรแบบตัวธรรมที่อยู่ในวงดวงชาตานั้นแทน ลัคนา ดัง
ตัวอย่างดวงชาตาของจารีกลป.7 จารีกวัดคอกยคำ พ.ศ. 2045 ด้านที่ 1¹⁰ ดังนี้

คำอธิบายเลขในดวง

ในจารีกลป.7 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 6-11 ได้บอกการสถิตของนพเคราะห์ต่างๆ ไว้
ดังคำอ่านจารีกต่อไปนี้

- บ.6. ไทยว่าเปลิถียี ยามแตรจกโกล้เที่ยง เปียงคูนพ-
- บ.7. เเคราะห์ทั้งหลาย หมายในทวาทสอวาาส มีพระ
- บ.8. ราชอาทิตย์แลอังคารอยู่ในตุล ขุนพระศุกร์แล
- บ.9. พุธอยู่ในกันย์ พระจันทร์กอบด้วยลัคน์ ตรีสัถ์อยู่ในม้ง-
- บ.10. กร ราหุจรในเมษ ห้องวิเศษพฤษภ พบ
- บ.11. พฤหัสบดิอยู่พร้อมเป็นคู่ เมถุนขุนพระเสาร์ (ดูภาพประกอบหน้า317)

จากคำอ่านจารึกและตัวเลขที่ปรากฏอยู่ในแต่ละราศีสามารถอธิบายได้ว่า
 เลข 1 พระอาทิตย์ และเลข 3 พระอังคารสถิตอยู่ในราศีตุล
 เลข 4 พระพุธและเลข 6 พระศุกร์สถิตอยู่ในราศีกันย์
 ลัคนาและเลข 2 พระจันทร์สถิตอยู่ในราศีมังกร
 เลข 8 พระราหูสถิตอยู่ในราศีเมษ
 เลข 5 พระพฤหัสบดีสถิตอยู่ในราศีพฤษภ
 เลข 7 พระเสาร์สถิตอยู่ในราศีเมถุน

4. ชื่อวันและการนับวันแบบไทยโบราณ

การเรียกชื่อวันแบบไทยโบราณนั้นเป็นการเรียกตามชื่อปีไทยโบราณที่ประกอบด้วยชื่อ “ศก” และชื่อ “ปีนักษัตร” ซึ่งเมื่อนำมาใช้เป็นชื่อวันแล้ว ชื่อ “ศก” ก็จะเรียกว่า “แม่วันไทย” หรือ “แม่มือ” ส่วนชื่อ “ปีนักษัตร” ก็จะเรียกว่า “ลูกวันไทย” หรือ “ลูกมือ”¹¹ การนับวันนั้นจะเริ่มนับที่ “กาบใจ” เป็นวันที่ 1 หรือวันแรกของรอบแล้วนับตามช่องต่อไปจนกว่าจะครบ 60 ช่อง (เหมือนชื่อปี) ดังนั้นในรอบ 60 วันจะมีวันกบใจ 1 ครั้ง ส่วนชื่อวันอื่นๆ ก็จะมี 1 ครั้งเช่นเดียวกัน และเมื่อครบ 60 วันแล้วก็จะนับวันต่อในรอบใหม่ด้วยวันกบใจ นับต่อเนื่องกันเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบ 7 รอบของ 60 วัน รวมเป็น 420 วัน ดังนั้นชื่อวันแต่ละชื่อ ก็จะมี 7 ครั้งและก็จะอาจจะเป็นวันต่างๆ ได้ทั้ง 7 วัน

ตารางการนับวันแบบไทยโบราณหรือกระดานนับวัน¹²

กบใจ	ดับเป้า	รายชี่	เมิงเหมา	เปิกสี	กัคไค้	กคสง่า	รงเม็ค	เต่าสัน	กาเร้า
กบเส็ด	ดับไค้	รายไค้	เมิงเป้า	เปิกชี่	กัคเหมา	กคสี	รงไค้	เต่าสง่า	กาเม็ค
กบสัน	ดับเร้า	รายเส็ด	เมิงไค้	เปิกไค้	กัคเป้า	กคชี่	รงเหมา	เต่าสี	กาไค้
กบสง่า	ดับเม็ค	รายสัน	เมิงเร้า	เปิกเส็ด	กัคไค้	กคไค้	รงเป้า	เต่าชี่	กาเหมา
กบสี	ดับไค้	รายสง่า	เมิงเม็ค	เปิกสัน	กัคเร้า	กคเส็ด	รงไค้	เต่าไค้	กาเป้า
กบชี่	ดับเหมา	รายสี	เมิงไค้	เปิกสง่า	กัคเม็ค	กคสัน	รงเร้า	เต่าเส็ด	กาไค้

การอ่านชื่อวันจากตาราง

การอ่านชื่อวันจะอ่านตามแนวนอนเหมือนการอ่านชื่อปีคืออ่านชื่อศกต่อด้วยชื่อปี โดยจะเริ่มอ่านที่ช่องที่ 1 บรรทัดที่ 1 คือ กาบไข่ ก่อนแล้วก็อ่านชื่อวันในช่องถัดไปตามลำดับตามแนวนอนจากซ้ายไปขวาจนครบทั้ง 10 ช่องแล้วก็วนกลับมาอ่านที่ช่องที่ 1 ในบรรทัดถัดลงมา แล้วอ่านตามแบบเดิมทีละบรรทัดต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ จนครบ 60 ช่อง แล้วก็วนกลับไปอ่านช่องที่ 1 บรรทัดที่ 1 คือ กาบไข่ อีก

อนึ่งในจารึกล้านนาส่วนใหญ่นอกจากจะบอกชื่อวันแบบไทยโบราณแล้วก็มักจะมีชื่อวันแบบสัปตवारหรือการบอกชื่อวันโดยใช้หมายเลขซึ่งในจารึกล้านนาจะเรียกว่า “วันเม็ง” กำกับไว้ด้วยซึ่งจะช่วยให้สามารถระบุได้ว่าเป็นวันใด ในรอบสัปดาห์ ตัวเลขที่แทน “วันเม็ง” มีดังนี้

วัน 1	ตรงกับ	วันอาทิตย์	หรือ	อาทิตย์วาร
วัน 2	ตรงกับ	วันจันทร์	หรือ	จันทร์วาร
วัน 3	ตรงกับ	วันอังคาร	หรือ	ภุมวาร
วัน 4	ตรงกับ	วันพุธ	หรือ	พุธวาร
วัน 5	ตรงกับ	วันพฤหัสบดี	หรือ	ศุกรวาร
วัน 6	ตรงกับ	วันศุกร์	หรือ	ศุกรวาร
วัน 7	ตรงกับ	วันเสาร์	หรือ	โสรวาร

5. ชื่อฤกษ์

ชื่อฤกษ์หรือชื่อดาวฤกษ์มีทั้งหมด 27 หมู่ดังนี้¹³

ฤกษ์ที่	ชื่อ	มีดวงดาว
1	อัศวินี (ดาวม้า , อัศวายุช)	7 ดวง
2	ภรณี (ดาวก้อนเส้า)	3 ดวง
3	กฤติกา(ดาวลูกไก่,ดาวธงสามเหลี่ยมมีหางเรียวยาว)	8 ดวง
4	โรหิณี (ดาวคางหมู,ดาวพราหมณี)	7 ดวง
5	มฤคศีระ (ดาวหัวเนื้อ, ดาวหัวเต่า,อาครหายณี)	3 ดวง
6	อารทรา (ดาวตาสีเทา , ดาวอัททา)	1 ดวง

ฤกษ์ที่	ชื่อ	มีดวงดาว
7	บุ๋นพัศุ (ดาวสำเภาทอง ,ดาวยามเภา ,ดาวหัวสำเภา , ดาวตาเรือชัย)	3 ดวง
8	บุษยะ (ดาวสมอสำเภา,ดาวปูยฝ้าย,ดาวพวงดอกไม้, ดาวดอกบัว,ดาวโลง,ดาวสิษยะ)	5 ดวง
9	อาศเลษา (ดาวเรือน)	5 ดวง
10	มฆา (ดาวงูผู้,ดาวโคบุตร ,ดาววานร ,ดาวงอนไถ)	5 ดวง
11	บุรพผลคณี (ดาวงูเมีย)	2 ดวง
12	อุครผลคณี (ดาวเพดาน)	2 ดวง
13	หัสตะ (ดาวศอกคู่)	5 ดวง
14	จิตรา (ดาวตากระเซ้ ,ดาวตอมน้ำ , ดาวได้ไฟ)	1 ดวง
15	สวาดี (ดาวช้างพัง)	5 ดวง
16	วิชาษา (ดาวคันทัตร)	5 ดวง
17	อนูราธา (อนูราธ , ดาวประจักษ์ตร)	4 ดวง
18	เชษฐา (ดาวช้างใหญ่)	14 ดวง
19	มูลา (ดาวช้างน้อย)	9 ดวง
20	บุรพายาฒ (ดาวสัปคับช้าง)	3 ดวง
21	อุครายาฒ (ดาวแดงอน)	5 ดวง
22	ศรวณะ (ดาวหลักชัย)	3 ดวง
23	ธนิษฐา (ดาวไซ , ศรวิชฐา)	4 ดวง
24	ศตภิชช (ดาวพิมพ์ทอง)	4 ดวง
25	บุรพภัทรบท (ดาวหัวเนื้อทราย ,ดาวโปรูปบท)	2 ดวง
26	อุครภัทรบท (ดาวไม้เท้า)	2 ดวง
27	เรวดี (ดาวปลาตะเพียน)	16 ดวง

6. ชื่อยามและการนับยาม

การนับยามของไทยโบราณนั้นจะแบ่งเวลาใน 1 วันคือ 24 ชั่วโมงออกเป็น 16 ช่วง ๆ ละ 1 ชั่วโมง กับ 30 นาที เรียกว่า “ ยาม “ แบ่งเป็นกลางวัน 8 ยาม กลางคืน 8 ยาม แต่ละยามมีชื่อเรียกและช่วงเวลาต่างกัน การเรียกชื่อ “ยาม “ นั้นมักจะเรียกตามเสียงหรือตามชื่อ

ของเครื่องดนตรีที่ใช้ดีให้สัญญาณ แล้วตามด้วยคำที่บอกที่บอกช่วงเวลา เช่น “ยามตูดเช้า” ใช้เรียกเวลาที่เป่าเขาควายตอนเช้า คือช่วงเวลา 06.00 น.-07.30 น. “ยามกลองงาย” ใช้เรียกเวลาที่ตีกลองบอกเวลาข้าวเช้าคือช่วงเวลา 07.30 น.- 09.00 น. ดังนี้เป็นต้น ชื่อยามทั้ง 16 ช่วง มีดังนี้¹⁴

เวลากลางวัน		เวลากลางคืน	
ชื่อยาม	ช่วงเวลา	ชื่อยาม	ช่วงเวลา
ยามตูดเช้า	06.00น.- 07.30น.	ยามตูดดึก	18.00น.- 19.30น.
ยามกลองงาย	07.30น.-09.00น.	ยามกลองดึก	19.30น.- 21.00น.
ยามแตรไกล้เที่ยง	09.00น.- 10.30น.	ยามแตรดึก	21.00น.- 22.30น.
ยามเที่ยง	10.30น. - 12.00น.	ยามดึก	22.30น.-24.00น.
ยามตูดซ้าย	12.00น. - 13.30น.	ยามตูดรุ่ง	24.00น.- 01.30น.
ยามกลองค่ำ	13.30น.- 15.00น.	ยามกลองรุ่ง	01.30น.- 03.00น.
ยามแตรไกล้ค่ำ	15.00น.- 16.30น.	ยามแตรไกล้รุ่ง	03.00น.- 04.30น.
ยามค่ำ , พาดลิ้น	16.30น.- 18.00น.	ยามรุ่ง	04.30น.- 06.00น.

อย่างไรก็ตามเรามีได้พบชื่อยามครบทั้ง 16 ชื่อในจารึกล้านนา ชื่อยามที่พบใช้มากได้แก่ “ยามตูดเช้า ยามกลองงาย ยามแตร ไกล้เที่ยง และยามตูดซ้าย ” ทั้งนี้คงเป็นเพราะเป็นยามที่เหมาะสมแก่การประกอบพิธีมงคล อนึ่งการเรียกชื่อยามในจารึกภาคอีสานและในประเทศลาวมีชื่อที่แตกต่างไปจากทางล้านนาเป็นบางชื่อดังนี้

ชื่อยามของภาคอีสาน

เวลากลางวัน	เวลากลางคืน
ยามตูดตั้ง , ตูดตั้งมือเช้า	ยามตูดตั้ง , ตูดตั้งเด็ก
ยามงาย , กลองงาย	ยามเด็ก , กลองเด็ก
ยามแตรไกล้เที่ยง	ยามแตรเด็ก , แตรไกล้เที่ยง
ยามเที่ยง	ยามเที่ยงคืน
ยามตูดซ้าย	ยามตูดซ้าย
ยามแลง , กลองแลง	ยามเช้า

เวลากลางวัน

ยามแฉะใกล้ค่ำ

ยามค่ำ, พาดลับ

เวลากลางคืน

ยามแฉะใกล้รุ่ง

ยามรุ่ง, พาดลับ (รุ่ง)

คำศัพท์เกี่ยวกับเวลา และโหราศาสตร์ที่พบในจารึก

คำศัพท์	ความหมาย
กัมมัชพล	ตัวเลขที่ใช้ในการคำนวณเศษของวันจากเวลาที่ทำพิธีไปจนถึงเที่ยงคืนของวันนั้น (คำแปลของศ. ดร. ประเสริฐ ฦ นคร)
กุม	มาจากคำว่า เกาะกุม แปลว่าอยู่ด้วยกันในราศีเดียวกัน (พหูพลวง. เรื่องเดียวกัน, หน้า 183)
จักรราศี	วงโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดาวพระเคราะห์ แบ่งออกเป็นส่วน ๆ เท่ากันเป็น 12 ส่วน หรือ 12 ราศี หรือ เป็นวงกลมที่เรียกว่า ทวาทสมณฑล (พหูพลวง. เรื่องเดียวกัน, หน้า 182)
เดือน	เวลาที่ดวงจันทร์หมุนรอบโลกหนึ่ง 1 รอบใช้เวลาโดยประมาณ 29 วันครึ่ง
คติ	คติ (วันตามจันทรคติ เช่น ขึ้นค่ำหนึ่ง แรม 2 ค่ำ) จำนวนวันทางจันทรคติ ถ้าน้อยกว่า 15 จะเป็นวันข้างขึ้น ถ้ามมากกว่า 15 เอา 15 ลบเศษนั้นเป็นวันแรม (คำแปลของศ. ดร. ประเสริฐ ฦ นคร)
นวางค์	หนึ่งในเก้าส่วนของราศี ราศีหนึ่ง มี 30 องศา นวางค์หนึ่งจึงเท่ากับ 3 เศษหนึ่งส่วนสามองศา (คำแปลของศ. ดร. ประเสริฐ ฦ นคร)
บาท	หนึ่งบาทเป็นเวลา 6 นาที
ปักษ์	ครึ่งเดือนทางจันทรคติ 1 เดือนมี 2 ปักษ์ข้างขึ้นเรียก สุกัลปักษ์ ข้างแรมเรียก กาลปักษ์
ผลคูณี	ชื่อดาวนักษัตรมี 4 ดวงเรียกดาวเพดานเมื่อแยกเพียง 2 ดวงหน้า เรียกว่า บุรพผลคูณีเป็นดาวฤกษ์ที่ 11 คือดาวเพดาน

	ตอนหน้า หรือดาวแรดตัวผู้ (นับหนึ่งว่า ฐเมีย) 2 ดวงหลังเรียก
	อุดรผลคูนี้ เป็นดาวฤกษ์ที่ 12 คือดาวเพดานตอนหลัง หรือดาว
	แรดตัวเมีย (นับหนึ่งว่าเพดาน)
ผลคูนี้บูรพมาส	เดือนที่พระจันทร์เพ็ญในนักษัตรอุดรผลคูนี้
มาสเกณฑ์	จำนวนเดือนนับแต่ตั้งจุลศักราชมา
โยค	การที่ดาวนพเคราะห์ตั้งแต่ 2 ดวงขึ้นไป มาอยู่รวมกันใน
	ราศีเดียว
โยคเกณฑ์	การกำหนดตามคติประกอบฤกษ์
ราศี	กอง หรือ ส่วน . ชื่อมาตราวัดจักรราศี คือ 30 องศาเป็น 1 ราศี ,
	ในเส้นทางโคจรของดาวพระเคราะห์รอบโลกนั้นแบ่งเป็น 12
	กลุ่ม หรือราศี กลุ่มละ 30 องศา ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย
	กลุ่มดาวหลายดวงมองเห็นเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เหมือน
	กันทั้ง 12 ราศี และและเรียกชื่อตามรูปสัญลักษณ์ที่มองเห็นเหล่านี้
	นั้น เช่นเห็นรูปเป็นสิงโตก็เรียกราศีสิงห์ เป็นต้น ชื่อและ
	สัญลักษณ์ของราศีทั้ง 12 ราศีมีดังนี้

ชื่อราศี	สัญลักษณ์ของราศี
เมษ (Aries)	แกะ
พฤษภ (Taurus)	โค
เมถุน (Gemini)	คนคู่
กรกฎ (Cancer)	ปู
สิงห์ (Leo)	สิงโต
กันย์ (Virgo)	หญิงสาว
ตุล (Libra)	คันชั่ง
พิจิก (Scorpio)	แมลงป่อง
ธนู (Sagittarius)	ธนู
มังกร (Capricorn)	มังกร
กุมภ์ (Aquarius)	หม้อน้ำ
มีน (Pisces)	ปลา

- ลัคนา เวลาอันเป็นมงคลสำหรับลงมือทำการใด ๆ ราศีในดวงชะตาที่ พระอาทิตย์หรือพระจันทร์สถิตอยู่ในเวลาเข้าของชะตาเกิด หรือ หมายถึงราศีที่ปรากฏขึ้นที่ขอบฟ้าทางทิศตะวันออกในแนว ระดับตาในขณะที่เหตุการณ์เกิดขึ้น ทางโหราศาสตร์ ใช้แทน คนหรือตัวตนของคนหรือสิ่งของที่เกิดขึ้นในขณะนั้น (คำแปล ของศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร) หรือหมายถึง การผ่านเข้ามา การเริ่มต้น การสัมผัส จุดลัคนาก็คือจุดที่ราศีกำลังผ่านขอบฟ้า ทางทิศตะวันออก บุคคลใดเกิดเวลาใดก็เอาเวลานั้นจับ ก็จะมี รู้ว่าทางบูรพทิศ ขณะนั้นราศีใดกำลังผ่านขอบฟ้ามีสมมุติคือ ผ่านไปกี่องศา ก็ลืปดาเวลานั้นและจุดที่กำลังจะผ่านนั้นคือจุด สถิตของลัคนา (พหูพลวง, หน้า 19)
- ทรุณ จำนวนวันตั้งแต่ตั้งจุลศักราชมา(คำแปลของศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร)
- อุจจพล ตัวเลขของวันทางสุริยคติที่ใช้ในการคำนวณแก้ไขตำแหน่งของ ดวงจันทร์ให้ถูกต้อง (คำแปลของศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร)

เชิงอรรถท้ายเรื่อง

¹ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 (พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2508), 179.

²เรื่องเดียวกัน, 152.

³จารึกล้านนา ภาคที่ 1 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534),

90-91.

⁴สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 9 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง
ธรรม, 2512-2513), 5331.

⁵ประสาร บุญประคองและ ประเสริฐ ฒ นคร, “คำอ่านศิลาจารึก อักษรไทยฝักขาม
ภาษาไทย,” ศิลปากร ปีที่ 14, 3(ก.ย.2513), 87.

⁶พิฑูร มลิวัลย์, พันขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทย
โบราณ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรพิมพ์เพื่อ
เป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่อาจารย์ พิฑูร มลิวัลย์ ได้รับพระราชทาน
ปริญญาบัตรคุณวุฒิปรัชชาบัณฑิตศึกษาศาสตร์ สาขาจารึกภาษาไทย วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2530, 115.

⁷ชื่อศก ทางล้านนาเรียกว่า “แม่ปี” ชื่อปีนักษัตรหนไทย ทางล้านนาเรียกว่า “ลูกปี”
พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ(เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2539), 616.

⁸พิฑูร มลิวัลย์, พันขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศก
ไทยโบราณ, 119.

⁹จารึกล้านนา ภาคที่ 1 เล่ม 1, 299.

¹⁰ประสาร บุญประคองและ ประเสริฐ ฒ นคร, “คำอ่านศิลาจารึก อักษรไทยฝักขาม
ภาษาไทย,” ศิลปากร ปีที่ 14, 3(ก.ย.2513), 87-89.

¹¹สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 9 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง
ธรรม, 2512-2513), 5342.

¹²ประเสริฐ ฒ นคร, “ปี เดือน วัน และยามแบบโบราณของไทย.” สารนิพนธ์
ประเสริฐ ฒ นคร (นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534), 506.

¹³พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์,
2530), 427.

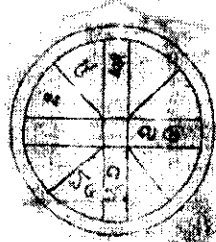
¹⁴อุดม รุ่งเรืองศรี, พจนานุกรมล้านนา - ไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและ
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2533), 1013 - 1014.

บรรณานุกรม

- จารึกล้านนาภาค 1 เล่ม 1 : จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534.
- ทวี สว่างปัญญากร. ตักรายเทียบหนไท. เชียงใหม่ : สมาคม วาย. เอ็ม. ซี. เอ., 2531.
- ธวัช ปุณโณทก. ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย - ลาว. กรุงเทพฯ : คุณพินอักษรกิจ, มปป.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2530.
- พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2539.
- พิฑูร มลิวัลย์. (ปริวรรตและรวบรวม) **พื้นขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์
ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากรพิมพ์เพื่อเป็นเกียรติและแสดงความยินดีในมงคลวาระที่อาจารย์
พิฑูร มลิวัลย์ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรคุณวุฒิปริญญาตรีศึกษาศาสตร์
สาขาจารึกภาษาไทย วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2530.
- ประยูร อุสุภาวณิช [พลุหลวง]. **วิธีแห่งการพยากรณ์.** กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2521.
- ประสาร บุญประคองและ ประเสริฐ ฒ นคร. "คำอ่านศิลาจารึก อักษรไทยฝักขาม ภาษา
ไทย," ศิลปากร ปีที่ 14, 3(ก.ย.2513), 87-93.
- ประเสริฐ ฒ นคร. "ปี เดือน วัน และยามแบบโบราณของไทย." **สารนิพนธ์ประเสริฐ
ฒ นคร. นครปฐม :** โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534.
- _____ "วัน เดือน ปีในเอกสารโบราณ." **สารนิพนธ์ประเสริฐ ฒ นคร.
นครปฐม :** โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2534.
- ปรีชา พิณทอง. **สารานุกรมภาษา อีสาน - ไทย-อังกฤษ.** อุบลราชธานี : โรงพิมพ์
ศิริธรรม, 2532.
- สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. เล่ม 9 พระนคร :** โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2512-
2513, 5331-5343.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา - ไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและธนาคารไทย
พาณิชย์, 2533.

ภาพประกอบ

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้...
ฉบับที่ ๑๐๐...
ฉบับที่ ๑๐๑...
ฉบับที่ ๑๐๒...
ฉบับที่ ๑๐๓...
ฉบับที่ ๑๐๔...
ฉบับที่ ๑๐๕...
ฉบับที่ ๑๐๖...
ฉบับที่ ๑๐๗...
ฉบับที่ ๑๐๘...
ฉบับที่ ๑๐๙...
ฉบับที่ ๑๑๐...

ภาพจารึกคำปาง 7 จารึกคอตยคำ พ.ศ. 2045 ด้านที่ 1

ภาพจารึกน่าน 16 ด้านที่ 1 (บรรทัดที่ 1-14)
จารึกเจ้าอัครพรปัญญาเสริมยอดพระธาตุแห่ง